

Norges nordligste klebersteinsbrudd

Tromsø Museum – Universitetsmuseet
Seksjon for kulturvitenskap
Laura Bunse

I Straumdalen ved Kirkenes ligger Norges nordligste klebersteinsbrudd. Det er ett av totalt 10 brudd nord for Rana som trolig går tilbake til forhistorisk tid. Bruddet i Straumdalen er nokså forskjellig fra klebersteinsbrudd som vi kjenner til lenger sør i landet.

Sjeldne uttaksspor

De fleste klebersteinsbruddene viser uttak av gryter og bygningsstein i vikingtid og middelalder. Kleber ble også brukt til å lage mindre redskaper, men disse er det ikke vanlig å finne spor etter i bruddene. I Straumdalen er det utelukkende spor etter små uttak. Noen var trolig til fiske-søkker, mens andre kan være til støpe-former. Uttakene kan også ha fungert som et slags råemne eller bære til forskjellig bruk. Små uttak er karakteristisk for flere av de nordnorske bruddene. Kun ett av bruddene nord for Rana viser spor etter gryteuttak.

Egen hoggeteknikk

Råstoffets egenskaper var avgjørende for hvilken teknikk og type redskap som ble brukt. Men det hadde også å gjøre med hva som skulle produseres. Til gryter og bygningsstein ble det brukt såkalt kanalhogging med spisshakke. Enkle redskaper som fiskesøkker krevde ikke samme presisjon og finhogging. I Straumdalen har steinhoggerne ryddet et større område rundt emnene med et grovt, flategget redskap som tverrøks, flatmeisel eller tverrhakke.

Regionale forskjeller?

Sporene i bruddet og funnmaterialet viser en annen form for utnyttning og bruk av kleber enn det vi kjenner til fra Sør- og Midt-Norge. Bruddene med gryte-uttak ser i mange tilfeller ut til å være tilknyttet den norrøne jordbruksbosetningen. Straumdalen og flere av de nordnorske bruddene ligger i innlandet eller innerst i fjordbotnene, i områder der folk fortsatte å livnære seg av jakt og fangst i jern- og middelalder. Funn av klebermagnet kamkeramikk og Kjelmøy-keramikk viser at bruken av kleber i Sør-Varanger går helt tilbake til yngre steinalder og tidlig metalltid. Skårene er funnet sammen med biter av råkleber, noe som tyder på at kleber kan ha blitt hentet fra Straumdalen så tidlig som 4500 f.Kr.

Videre undersøkelser

For 2014 planlegger jeg en mindre utgraving i avfallsmassene i bruddet for å samle inn daterbart materiale. I samarbeid med Norges geologiske undersøkelse har jeg tatt steinprøver til geokjemiske analyser for å se på sammensetningen av kleberen og for å opprette en profil av bruddet, nærmest som et fingeravtrykk. Denne kan sammenlignes med funnmaterialet fra boplasser for å finne ut hvor kleberen har tatt veien, samtidig som man kan få en omtrentlig aldersbestemmelse. Ulike hoggeteknikker og redskaper kan også gi en pekepinn om hvor gammel uttakssporene er. Dette vil jeg se nærmere på sammen med steinhogger fra Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider.

